

F. O důchodech.

[39. Důchody a jejich funkcionální souvislost s hodnotou a s cenami. — 40. Rentové důchody. (Kritika Ricardovy theorie renty pozemkové. Rentové důchody kromě pozemkové renty. Sociální původ a tvoření rentových důchodů.) — 41. Důchody kapitálové. — 42. Důchody pracovní; jejich sociální význam. — 43. O pracovní (mezdní) smlouvě. — 44. Důchody za podnikatelské vedení a riziko. — 45. Hospodářská péče o budoucnost. Úspory a zálohy. Pojišťování. — 46. Sociální péče. Sociální pojišťování. Konflikt individualismu a kolektivismu.]

39. Důchody a jejich funkcionální souvislost s hodnotou a s cenami; rozlišování důchodů.

Ceny *společenské*, které — (proti individuálním hodnotám) — jediné v národním hospodářství jsou pozoruhodny, tvoří a mění se především pod vlivem různého působení společenských celků. — Nejvíce jejich kvantitativní výška určuje se říšským nebo státním společenstvím (i s ostatními veřejnými hospodářstvími v mezích říší a států). Státní zasahování do všelikého podnikání, veřejná politika zemědělská, živnostenská, tržní, měnná, celní, dopravní, obchodní, úvěrní, dále veřejná sociální péče, daňové soustavy a jiná veřejná břemena (vedle veřejných výhod) atd. velmi rozhodně na všeliké ceny působí a podstatně proměňují jejich vzájemné velikosti (jejich peněžitou výšku).

Liberalistické školy národohospodářské — ale i mnozí jejich odpůrci (na př. sociálně demokratičtí kolektivisté) — skoro přezíraly různé speciální veřejné působení na ceny a na jejich vývoj v mezích státních hranic. Alespoň náležitě nepochopily dalekosáhlé i všestranné vlivy jednotlivých veřejných zřízení *na všechny ceny peněžité*. Pro většinu liberálních i jiných národohospodářských theoretiků tak řečený „přirozený“ vývoj cen především byl podmíněn všelidským společenstvím ve (světové) volné soutěži podnikatelské. Každé zasahování jednotlivých společenských skupin — zvláště veřejný tlak na ceny — bylo považováno za překážku správného přirozeného vývoje cen, jimž měl býtí podkladem *mezinárodní volný trh (free trade)*. Omezující vlivy místní nebo přímé i nepřímé působení veřejné moci na ceny bylo odmítáno a mluvilo se o nich jako by to byly jen rušivé síly, které účinkují proti přirozenému správnému dění.

Byly tedy vymýšleny různé systémy o „*přirozeném vzniku cen*“, ve kterých veřejné působení širších i užších lidských kolektivit bylo co možná odmyšleno (abstrahováno) a uznáváno bylo, že hlavně jen (světová) volná soutěž podnikatelská o cenách rozhoduje. Positivní,

kerékoli úpravy společenské považovány byly za nevíтанé a nepřirozené překážky volného vzniku a vývoje cenového podle analogie fyzikálních zjevů, jako na př. když tření při volném pádu ve vzduchu nebo při pohybu na nakloněných plochách rušivě působí proti přitažlivosti zemské na všechna hmotná tělesa. Jako si při fyzikálním vyšetřování pohybu padajících těles ono tření odmyšlíme, tak se mysliło, že lze abstrahovati také od působení veřejných mocí na velikost i změny cen a důchodů.

Ale tření při volném pádu lze (ve fyzikálních teoriích) odmyšleti si jen, protože jeho působnost bývá poměrně nepatrná proti zemské přitažlivosti. Než při tvoreni cen bývá působnost veřejných místních mocí často rozhodující a dovede úplně i přerušiti vlivy světového společenství lidského ano vůbec někdy vylučuje volnou soutěž jakoukoli. Některé ceny ovšem bývají určovány na světovém trhu, ale pravidelně jen, pokud to užší kolektivity společenské připouštějí, v jejichž mocí stále jest všeobecnou volnou soutěž všelijak omezovati nebo vůbec jí ani nepřipouštěti. Partikulární společenské síly o cenách dosud více rozhodují nežli chabá pouta světové hmotné nebo ideové vzájemnosti všelidské.

Vládnoucí národohospodářské školy — (s liberalistickou naukou v čele) — uznávaly dále za nejprvnější a hlavní původ cen a tím zároveň za rozhodující pro vznik důchodů *podnikatelskou výrobu* mezinárodní soutěží upravovanou. Vedle této výroby nanejvýš bylo pamatováno ještě na spolupůsobení mezinárodních směn, úvěru, dopravy a obchodní spekulace. Ceny byly napořád jen z těchto myšlených volných hmotných styků vysvětlovány. Bylo také zásadně požadováno, aby tyto všeobecné základy aspoň za přibližně dostižitelný ideál byly všude uznávány. Místní vlivy veřejné byly uznávány jen v mimořádných poměrech dočasně a každé úmyslné omezování nebo odklizování soutěže bylo vytýkáno, jakoby se přičilo „dobrým mravům“ („*contra bonos mores*“). Z těch důvodů byly na př. zakazovány kartely ve Spojených státech amerických, ale i v západní Evropě často vylučování soutěže cenovými úmluvami mezi podnikateli bylo považováno za nedovolené a dohodnutí o cenách mezi soutěžícími byla prohlašována za neplatná.

Podle těchto přesvědčení byly „*původními*“ důchody jenom ty, které přímo se odvoditi daly ze samého provozování podnikatelského, zvláště z výrobních, směnných a dopravních vztahů. Jenom tyto důchody domněle plynuly z podnikatelského zisku a byly považovány za základní.

Děleny byly na důchody:

- a) z *kapitálů nemovitých*, které jsou zdrojem zvláštních důchodů „renty pozemkové“,
- b) z *kapitálů movitých* — (ať si podnikatel sám vlastními kapitály těžil či cizích svěřených statků používal), — jimž příslušel „*důchod úrokový*“,
- c) z *práce lidské* v podniku činné, které přisuzovány „*důchody mezdní*“ („služné“, „salary“ atd.),
- d) z *organizační působnosti podnikatelovy* a za náhradu možných ztrát při podnikání (za risiko), nač připadá „*vlastní podnikatelský důchod*“.

Kromě těchto čtverých důhodů nebylo uznáváno jiných původních zdrojů důhodových; všechny důhody ostatní byly považovány za *odvozené* ze čtyř důhodů původních.

Tedy důhody odvozenými jsou podle těchto nauk všechny *důhody veřejných hospodářství* — (kromě těch, kterých kolektivita samy nabývají ze svých podniků těžících na podkladě volné soutěže), — i důhody všech lidí, kteří nejsou ve hmotném podnikání činní, zejména důhody *zaměstnání* t. zv. *liberálních*, dále *důhody alimentární*, důhody z *dobročinnosti* poskytované i vůbec všechny *důhody humanitním příspěvkem* dodávané atd.

Všechny původní důhody i jich vzájemné podíly a velikost dostávají se měly podle míry, a tím podílen, jakým který zdroj k nabytí zisku podnikatelského přispěl.

Důhody odvozené byly dle těchto názorů pouze odmínány a přidělovány z původního podnikového zisku na základě dočasně platného právního řádu i jinakého sociálně ustáleného pořádku. Důhody odvozené tím jaksi z národohospodářských přirozených důhodů se vylučovaly; spočívaly jen na právu veřejném a odkazovány byly vlastně *jen do politiky*.

Vůči těmto teoriím o t. zv. „původních“ důhodách nutno si napřed sám *pojmem důhodu* vůbec vyjasnit a poukázati při tom také k značným jeho pojmovým neurčitostem. *Důhodem jistého hospodářství sluší rozuměti ono množství statků a služeb lidských, kterých hospodářství může v určité době užiti a spotřebovati k ukojení svých potřeb, aniž se tím možnosti příštího ukojování znesnadňují* (zhoršují neb ohrožují). Neurčitosti a nejasnosti z tohoto pojmu důhodového týkají se jednak hospodářství (podmětů), kterým se důhody přisuzují, jednak se vztahují na statky a služby, které do důhodů včítati lze a sluší. V *obou* směrech jsou značné nepřesnosti; rozhodně však mnohem neurčitější jsou meze objektivní, co vše totiž k důhodům sluší přičísti a co nikoli.

Se subjektivní stránky dělí se důhody na *kolektivní*, které se vztahují na soubory úkojů určených pro neurčité společenské celky či kolektivita, a na důhody *individuální* t. j. úkoje pro jednotlivce nebo menší uzavřené skupiny jednotlivců (rodiny, domácnosti a j.). Vedle těchto *singulárních* důhodů určených pro jednotlivé hospodářství mluví se často ještě o důhodách společenských skupin v celku myšlených na př. o „*důhodách národních*.“

Dříve již bylo k tomu poukázáno, jak mnohé individuální důhody (zrovň jako známé statky poměrové) jsou v takovém vzájemném vztahu, že bývají důhody některých hospodářství současně zatížením a újmou druhých lidí. Vzhledem k určité skupině společenské nemusí býti a nejsou všechny důhody pravým společenským úspěchem (aktivem) ukojovacím. Důhod některých členů z jistého lidského společenství může býti podstatným a těžkým břemenem četných jiných členů, může hospodářsky i mravně utlačovati jiné. Stačí tu na př. poukázati k lichvářským úrokům jistých věřitelů nebo k vysokým důhodům z předražené půdy (jichž rubem jednak je nouze bytová, jednak zdražování všeho provozu podnikatelského vysokým nájemným z provozovacích místností) nebo ke zhoubným důhodům nabývaným

z náruživostí, z neřestí a slabostí lidských (z krčem, z heren, z prostituce, z alkoholických nápojů, z dryáčnického zboží a vůbec z lehkověrnosti i pošetilosti atd.). Jiným dokladem protisociálních důchodů jsou dřívější velmi významné zdroje panského živobytí z otrockých, nevolnických, poddanských služeb i z jiných společenských vázaností a porob. Téhož druhu jsou mnohé důchody nakladatelské z vykořisťování domácího průmyslu a j.

Naopak jsou v kulturních společnostech četné přirozené a společenské výhody, které se nedají vystihnouti ani důchodem kolektivním ani se aspoň *přímo* neobrážejí v důchodech jednotlivců, které však přece působí na vznik, význam a velikost všelikých důchodů individuálních i kolektivních. Na př. přirozeně splavné řeky nebo znamenitě přirozené přístavy, sousedství rybných vod mořských, rovněž klimatické přednosti a podnebné výhody a podobné přírodní dary nelze přímo počítati za důchody číkoli, ale obrážejí se v nesčetných důchodech jednotlivců i kolektivit nebo v příležitostech k nim. Vedle toho zařízení společenská jako bezúplatné komunikace všeho druhu, opatření zdravotnická a bezpečnostní, všeliká pohodlí a hmotné výhody obecních zařízení, vyvinuté školství a vůbec rozšíření všeobecného vzdělání, inteligence, přirozené a nabyté schopnosti obyvatelstva napomáhají jak společenským celkům tak i jednotlivcům k obsažnějším a vyšším důchodům. A přece sama o sobě tato zařízení nebo příležitosti nedávají přímých důchodů, nýbrž naopak se četné kolektivní neb individuální důchody spotřebují na úhradu podobných sociálních výhod, které se rozptylují jaksí mezi nesčetné důchody individuální i kolektivní.

Je při tom zřejmé, že bychom nedostali opravdivého celkového důchodu pro jakékoli lidské společenské skupiny pouhým sečtením jednotlivých důchodů ať kolektivních ať individuálních. Mnohé, co je značným důchodem jednotlivcovým, neobjeví se buď vůbec nebo nikoli plnou sumou v opravdivém, určitém součtu důchodů jistého společenského celku. — Podobně se nevyčerpávají zase jednotlivými důchody všechny možnosti různých prospěchů a výhod, které v jistém společenském svazku jsou buď přirozenou přízní nebo sociálními zřízeními *zadarmo* dodávány obecnstvu. Je tu též rozdíl mezi důchodem společenským (t. zv. *národním*) jisté skupiny, jako jsme jej už dříve shledali mezi jménem *singulárním* a jménem „*národním*“. Je tedy nutno dobře rozlišovati individuální důchody od důchodů kolektivních a všechny singulární důchody (jednotlivcovy i kolektivit) pak od důchodů společenských celků a skupin (t. zv. „*národních*“).*)

*) K tomu sluší uvážiti ještě, že důchody individuální nabývají zcela jiného významu a dosahu v různých společenských prostředích. Tam, kde je mnoho společenských výhod plynoucích z veřejných i soukromých zařízení, nebo kde se naskytají vydatnější součinnosti a lepší schopnosti obyvatelstva, kde přírodní poměry a všeliké užitečné přirozené nebo společenské příležitosti usnadňují živobytí, tam také důchody jednotlivců zcela jinak váží nežli kde podobných příznivých možností není. V bohatých a pokročilých zemích jsou pro jednotlivce mnohem přístupnější prameny k nabytí dostatečného důchodu nežli ve státech chudých, které jsou nuceny svým občanům ukládati těžké veřejné povinnosti bez přiměřených výhod společenských, bez četných možností užitečného zaměstnání. Užitečná společenská zařízení mohou každému jednotlivci uspořiti mnoho soukromých vydání, která jsou nutna

Proti těmto neurčitostem vzhledem k subjektům více váží, že není vždy jasné a určité hranice mezi pojmem důchodu a jmění. Jiné obtíže pro vystižení důchodů vznikají nesnadným stanovením hodnoty a cen jednotlivých kusů jmění nebo úkojných prostředků. Zvláště z této příčiny *nelze skoro nikdy úplně spolehlivě* udati *peněžitou výši* celkového důchodu ani pro jednotlivou domácnost ani pro jistou kolektivitu (tím méně ovšem pro všechny důchody v určité zemi nebo v jisté říši atd.).

Neurčitosti pojmu důchodového proti jmění povstávají zvláště tím, že hodnoty všech věcí se stále proměňují i že jednotlivé části jmění, jehož hodnota vzrostla, bylo by nutno připočítavati k důchodu, kdežto úbytky jmění zase by se obrážeti měly ve zmenšené výši důchodové. Rozpaky ty, jakož i k tomu se pojící nepřesnosti v oceňování silně prakticky se pociťují, když se na příklad mají vystihnouti důchody peněžitou číslicí za účelem zdanění. Finanční věda a zvláště finanční technika vytvořily si k tomu cíli *svůj osobitý pojem důchodů*, který namnoze se nikterak nekryje s pojmem důchodu národohospodářského. [O tom ovšem sluší odkázati k finanční vědě.]

Výše věcných důchodů — důchodů plynoucích z kapitálů a podniků — se tedy zmenšuje různými odpisy, opotřebováním, nebo amortisacemi kapitálů, zrovna jako se zvětšuje zvyšováním hodnot následkem příznivé konjunktury. Kde však se jedná o důchody za osobní výkony nebo k osobním vlastnostem se pojící, bude jich velikost také těžko přesně vystižitelná, jelikož nabýváním těchto důchodů postupně se vyčerpávají pracovní energie nebo osobní způsobilosti, jež jsou jejich zdroji. Vystihování této kategorie důchodové kromě toho je stěžováno různými životními náhodami, které prakticky zvláště v životním pojišťování a v jeho nákladech se uplatňují.

Nesnadno je rovněž udati přesnou vzájemnou hranici mezi důchody, jichž původ se hledá ve věcném podkladu jmění (kapitálů) proti důchodům osobním (prýšticím z individuálního přičinění nebo z individuálních vlastností). Celkové důchody jednotlivých domácností se totiž nabývají provozem jistého povolání, ke kterému se užívá určitého jmění vedle práce a vynaložení životní energie různých členů k domácnosti příslušných. Při většině hospodářství ve středních vrstvách obyvatelstva velmi nesnadno bude určití, jaký podíl z celkového důchodu jejich bylo by přičísti použitému jmění a jaký by připadal na osobní přičinění jednotlivých příslušníků.

Na př. zemědělci na menších a středních rolnických statech používají na svých pozemcích hospodářských stáveb, různého náradí, strojů i jiných kapitálů (hnojiv, dobytka tažného i užitkového, meliorací a pod.), které se stále opotřebují i obnovují. K tomu pak připojují své namáhání, příspěvní členů svých rodin a práci čeledě se zjednanými dělníky. Konečný výtěžek naturální i peněžitý jest pouze *celkovým hrubým výnosem*, od něhož musí se určité podíly odečísti na sužité kapitál a jiné části na vynaložené mzdy (cizím najatým pracovním silám). Ale již vyšetření toho, co by se mělo účtovat k nahrazení opo-

tam, kde takové společenské úpravy není. — Všeobecná vyšší pracovní schopnost nebo větší inteligence obyvatelstva zvyšuje všechny podnikatelské výtěžky a v důsledcích toho rostou i singulární důchody (jednotlivců i kolektivů).

třebovaného kapitálu (hnojiv, co na zhoršení půdy, na opotřebení ostatního fundu instructu, na opotřebení budov a jiných staveb, na udržování meliorací v dobrém stavu, i na jiné různé úbytky hodnot) není nikterak věci snadnou ani se nedá zcela spolehlivě vystihnouti. Než i když se *aspoň přibližný čistý výtěžek* (po srážce nákladu kapitálového a vyplacených mezd) zjistí, bude nanejvýš neurčito, kolik by z něho slušelo rozčísti na rentu pozemkovou, kolik by patřilo kapitálům pevným i oběžným jako důchod úrokový, kolik by patřilo přičísti práci rodinných příslušníků i za přičinění hospodářského zemědělce samého a kolik by konečně zbylo na zasloužený podnikatelský zisk. Takové rozpočty se ve skutečnosti pravidelně vůbec nedělávají a důchody takto smíšené běrou se v celku bez náležitého uvědomování jich složitosti. I kdyby se pokusy takových rozečtů podnikly, budou mít vždy mnoho libovolného, hlavně zvláště co do velikosti jednotlivých částečných důchodů z toho rozčítávaných.

Podobně je tomu při provozech živnostenských, zejména jsou-li jen trochu složitější.*)

Z těchto ukázek je nade vši pochybnost patrné, že všechny běžné kategorie důchodů, jejich pojem sám a zvláště jejich velikost jsou neurčitými a těžko rozlišovatelnými veličinami, i kterak jest velikost důchodů spletena s velikostí jmění a s *jeho nevyhnutelně nepřesným oceňováním peněžitým*.

Zvláště důchody a ceny navzájem se podmiňují a jsou spolu funkcionálně úplně a velmi těsně spjaty, jak již při rozboru o cenách bylo prokázáno. Velikost důchodů jest nerozlučně vázána na jisté ceny peněžité a ceny navzájem jsou zase výtvořovány důchody a jich nabývací a kupní silou. Když jmění nebo důchody se skládají z týchž materiálních statků i ze stejných oprávnění (z poměrových statků), jest jich peněžité velikost (i kupní síla) zcela jiná v různých dobách i na různých místech. Ano, jest možno, že týž soubor hmotného držení a všelikých oprávnění, když proti tomu jsou určité závazky peněžité i jiné, může býti za příznivých cen značným aktivem, kdežto při nepříznivých cenách vůči pevným peněžitým povinným platům a jiným váznoucím břemenům se může změnit v konečné pasivum. Rovně ceny všelikého zboží i výkonů lidských jsou odvislé od účinné poptávky t. j. od kupní síly všech důchodů, kterým jest možno

*) Dokladem vhodným byl by hostinský, provozující svou živnost ve vlastním domě, jehož používá jednak k poskytování pohostinství, jednak že v něm také bydlí sám s rodinou. Hostinský ten budiž zároveň řezníkem, který nakupuje chovný dobytek a krmí jej na zabítí, ale i k jiným účelům (k mlékaření, k tahu atd.) ho používá, měj své jatky a budiž i uzenářem; jeho žena snad vyváří a děti zastávají služby čišnické i jiné výkony při provozování výdělečné živnosti. Bude jisté těžkou ba téměř nemožnou věcí rozpočísti, kolik z celkového čistého výtěžku takové hostinské živnosti sluší přiděliti na rentu pozemkovou (na provozní i obytné místnosti), kolik dlužno připočítávati různým živnostenským odvětvím (na výcep, na jatky, řeznictví, uzenářství, na vyváření, na výkrm dobytka, na mlékaření atd.), kolik na kapitálové důchody, kolik by připadalo na mzdy jemu i členům vlastní rodiny, kolik by mu se dostalo zisku za podnikatelské řízení a kolik mu přibylo majetku všelijakými investicemi nebo kolik ho ubylo opotřebením nebo peněžitým znehodnocením a co konečně se vyzískalo neupředvídanými a od provozu neodvislými proměnami cen jak movitého zboží (zásob a jiného kapitálu) tak i nemovitostí (příznivou nebo nepříznivou konjunkturou).

o úkoje ty soutěžití. [Sluší v té příčině odkázati na oddíly pojednávající o cenách a peněžích.]*)

Důchody při své funkcionální závislosti jak vůči cenám tak i vůči ostatním důchodům navzájem mohou se tedy vysvětlovati a pochopiti jen z určitých *konkretních* sociálních vztahů, jimiž pojeni jsou k sobě navzájem jak jednotlivci tak i společenské jejich svazky. Zvláště veliký vliv projevují na ně veřejné moci, jímž jednotlivci i jejich kolektivní skupiny jsou podrobeny. Říšské nebo státní hranice účinkují při tom na ceny i důchody mnohem mocněji nežli podnikatelská mezistátní soutěž nebo jiné lidské mezistátní společenství. Ceny nejrůznějšího zboží i nejrozmanitějších služeb nejsou nikterak ani navzájem od sebe ani od všelikých ostatních (velmi četných) důchodů neodvisly.

Bylo již podrobně k tomu poukázáno, že o cenách rozhodují nejen výrobní poměry se směnnými, dopravními, úvěrnými a jinými podnikatelskými zařízeními, nýbrž že také společenské zájmy *nepodnikatelské povahy a netěžebního rázu* se v nich obražejí. Proti cenám také různé lidé reaguji, jakož i jejich rozličné skupiny. Někteří lidé jsou více pasivní a podrobují se lehčeji nepříznivým cenám, jiní zase proti tomu usilují o zvýšení svých důchodů. Podobně přizpůsobují se jednotlivé důchody a jejich výšky různým proměnám cenovým s nestejnou energií jakož i s nerovným úspěchem podle platných poměrů společenských.

Nelze tedy vysvětlovati důchody a podmínky jejich (peněžitě) velikosti pouze z hmotné podnikatelské organisace a z jejich mocenských vztahů; tím méně smělo by se vysvětlení to zakládati snad ještě úžeji na postupu výrobním (sebe šířeji pojatém), a odvozovati důchody pouze z produktivnosti různých výrobních činitelů.

O důchodech zrovna tak rozhodují sociální styky netěžební nebo přímo proti hmotnému těžení namířené jako různé způsoby provozování podnikatelského. V tom směru všechny hmotné i nehmotné vlivy bude nutno zase vytknouti, (jak už bylo na ně při rozborech o hodnotě a ceně poukazováno, jak o nich také byla řeč při nákladech podnikatelských). Působí tedy na všechny důchody a spolu na ceny asi tyto společenské síly a vztahy:

1. *Dávky a služby povinné veřejným hospodářstvím.* Jsou to jednak *berné* placené kterýmkoliv pospolitostem — (říši, státu, zemi, okresům různého druhu, obcím atd.) — jedna k také služby jim povinné (branná povinnost neb jiné veřejné závazky osobní). Z veřejných berní uhrazují se důchody lidí, kteří se *hmotným* podnikáním buď *vůbec nezabývají* nebo jen *nepřímo* se ho účastňují. Jsou to již dříve vytěžené důchody: moci zákonodárné a exekutivní (vládních orgánů),

*) Ceny úkojí na trhu nejpatrněji rozhodují o velikosti důchodů, ano i o jejich existenci. Když ceny zboží nebo služeb podnikem poskytovaných poklesnou, může kalkulovaný zisk z určitého podnikatelského provozování se proměnití ve ztrátu a místo důchodu očekávaného utrpí se buď ztráta jmění nebo zmenší se jiné důchody z ostatních zdrojů. Když se kalkulovalo s cenou c_1 při vytěženém množství m a při provozních nákladech c_2 , čekal se důchod $m(c_1 - c_2)$; ale jestliže místo ceny c_1 docílí se pak jen ceny $c_3 < c_2$, objeví se místo čekaného důchodu deficit $m(c_2 - c_3)$, kterým se buď ztenčí jmění nebo se jim uskrovní ostatní důchody. [Totéž se může přihoditi, když při týchž odbytových cenách a nákladech jest množství vytěžené skrovnější.]

správy vojenské a vojska, politické a bezpečnostní správy vnitřní, administrativy církve (pokud veřejně se o ni pečuje), vyučovacích, soudních a národohospodářských orgánů veřejných, veřejné péče zdravotní, veterinární, a vůbec všechny důchody, které se uhradují z veřejných prostředků.

Tyto všechny důchody — nikoli z podnikatelské činnosti plynoucí — mají nepopíratelnou přednost proti důchodům přímo z provozu podnikatelského odvozovaným. Peněžítá výše důchodů veřejných stanoví se pravidelně pevnými částkami neodvislými od toho, jaký je zdar podnikání, aťsi jsou výtěžky kteréhokoli podnikání příznivé či nepříznivé. Daně i jiné veřejné dávky placené na ukrytí důchodů veřejných zřízenci jistě mají podstatný vliv na ceny všech úkojů, které podnikatelsky se obstarávají a v důsledcích toho obražejí se také v důchodech lidí, kteří v jakýchkoli podnicích jsou účastni.

Jaký je ovšem vliv břemen veřejných na *jednotlivé* důchody, to lze vůbec sotva do všech podrobností zjistiti. Není možno udati, jak kterými berněmi *jednotlivé* důchody bývají zasahovány nebo uskrovnovány. Některé daně bývají sice od veřejných hospodářství *přímo* s tím úmyslem ukládány, aby jen *určité zvláštní důchody* jimi byly postiženy; ale ten úmysl se však vždy nepodaří, neboť o placení daně, která na určitý důchod byla uložena, vzniká společenský zápas, od něhož teprve závisí, na kterých důchodech daň ta na konec skutečně utkví. Tyto společenské zápasy jsou finanční vědou zjištěné velmi složité procesy přesouvání daní.*)

Jiné daně a cla nejsou vůbec ukládány na určité jednotlivé důchody (daně nepřímé), nýbrž zdražují pouze některé úkoje a tím umenšují se důchody těch domácností, které úkojů těch potřebují; důchody pozbývají značně ze své kupní moci, která se spotřebními a jinými daněmi uskrovnuje (někdy velmi citelně a podstatně; některým důchodům je dána možnost se jednotlivým břemenům těm uhnouti; jiným břemenům veřejným nelze vůbec uniknouti).

2. Velikou společenskou *moc na důchody* projevuje stát také svou *svrchovaností měnnou* (valutární); zvláště mocné jsou účinky ty v zemích s *měnovou měnou papírovou*. (V tom směru nutno odkázati na podrobnější úvahy vykládané při politice valutární.) Než i tam, kde stát úmyslně se vzdal přímého působení na měnu tím, že se přidržuje mezinárodní měny zlaté, nejsou proměny hodnoty platidel (proměny hodnoty zlata) bez pronikavého vlivu na všechny důchody. Ta sociální skutečnost, že nyní všechny důchody se odhadují nebo se přímo stanoví peněžítě a že ceny všech úkojů vůbec bývají peněžítě, má velmi citelné změny všelikých důchodů (skoro všech) v zápětí, jakmile se hodnota peněz (zlata neb autoritativních měnidel) proměnila.

*) Stačí zde uvést některé jen příklady: Daně domovní velmi často postihují nikoli vlastníka domu, jehož důchod chtělo veřejné hospodářství zdaniti, nýbrž utkví na nájemnících bytů nebo dílen nebo jiných provozoven podnikových. Daně pozemkové skutečně zapravují někdy konsumenti zemědělských plodin a nenese jich tedy vlastník pozemku — (jindy utkvívají na bývalém vlastníku, který pozemek prodal následkem daní laciněji, to jest t. zv. *amortisace daně*.) — Daně výdělkové živnostník přesouvá na své zákazníky zdražením svého zboží nebo svých služeb, daně úrokové zatěžují dlužníka — nikoli věřitele, na kterého byly mířeny atd.

Tím skoro všechny důchody nejen v jedné zemi, nýbrž po celé zeměkouli jsou podrobeny stálým změnám způsobovaným měnivou hodnotou zlata (nebo zlatých měn), které jistě také stále mění svou společenskou platnost (váhu).

Při měnách zlatých jsou aspoň proměny v důchodech způsobované měnivou hodnotou zlata jistě spojitě, nemohou být náhlé a projevují se stejným směrem po celém světě (kromě Číny a zemí s měnami papírovými). Při měnách papírových však změny peněžité jednotky mohou být náhlé, přetržité a může jimi být způsobována úplná revoluce v důchodech všeho občanstva. Zejména se tak může dít za těžkých krisí kteréhokoli druhu, nejhůře ovšem v dobách válečných. Proto neuspořádaná měna bývá velmi špatnou přípravou k válce, jakož i válka nejen četné důchody ničí, nýbrž ohrožováním měny převrací naprosto vzájemné hmotné poměry všeho občanstva. Podobný účinek mají i jiné sociální poruchy (krise).

3. Již značně menší dosah na důchody než veřejné dávky mají jiné platy více soukromého rázu, na které jsou odkázáni příslušníci netěžebních t. zv. *liberálních povolání*. Podobně totiž, jako nepřímé daně na uskrovnování individuálních důhodů, působí také honoráře právním zástupcům, obhájcům a různým agentům, nebo lékařům, vydání na léky (lékárnám), náklady na užití lázně a zřídla léčivá, platy kněžím a jiným církevním zřízencům za církevní obřady (štola), vydání na všelike zábavy, na poučení a na umělecké požitky (na divadla, cirkusy, variéty, panoptika, biografy, na různé sbírky a galerie), vydání na knihy, na umělecká díla všech druhů atd. Tyto příspěvky, ať si už jsou nezbytně potřebny (jako nutná pomoc právní nebo lékařská nebo za povinnou intervenci církevní) nebo ať se dávají z dobrovolného rozhodnutí, mají přece zrovna takový vliv jako veřejné dávky, kterým se lze také po případě vyhnouti (zřeknutím se určitých požitků), nebo které se musí nutně zapraviti při běžném ukojování denních potřeb.

Zároveň jest viděti, jak namnoze důchody provozovatelů těchto liberálních povolání mají dle společenských návyků a zřízení podobnou přednost jako důchody různých veřejných funkcionářů a že je nelze nijak vyvozovati z podnikatelských speciálních vztahů při těžení hmotném (z výroby, obchodu, spekulace, ani vůbec z jiných zaměstnání jakéhokoli hmotného rázu).

4. Příbuznou k tomu přednost mají důchody vlastníků veřejných i soukromých dluhopisů, když půjčky ty byly vylány na uhrazení potřeb nikoli těžebních, nýbrž k ukojení potřeb kulturních, vojenských, správních a vůbec na takové účely, které nemají ničeho společného s *hmotným* ukojováním potřeb a jichž poživatelé tedy nepropůjčili svých uspořené kapitálů do podniků, zřízených k hmotnému ukojování. Také důchody těchto kapitalistů nejsou přímo vyměřovány z nějakých určitých výtěžků speciálních podniků, nýbrž jsou uhrazovány z veřejných důhodů celkových. Ovšem že důchody těchto kapitalistů málo se rozeznávají nebo vůbec nic se neliší od důhodů kapitalistů ostatních, kteří si koupili dluhopisy jakýchkoli podniků těžebních (veřejných či soukromých), nebo kteří své důchody mají

z akcií nebo z nějakých věřitelských nároků vůči kterýmkoli hmotně těžícím závodům.

Do této kategorie vpočítati sluší také alimentární důchody, poskytované z důchodů rodinných, nebo následkem povinné náhrady škod, nebo výměnky a důchody z dědičných smluv, nebo z nadačí, stipendií, prebendy atd.

5. Mnoho jednotlivců dosud je odkázáno svým živobytím na veřejnou i soukromou dobročinnost a humanitní péči všeho druhu, když nejsou schopni, aby se sami vlastními silami vydržovali nebo nemají-li následkem jakýchkoli vad duševních a tělesných možností opatřiti si potřebných prostředků ke svému udržení. Tito jednotlivci bez prostředků jako chudí, nemocní, neduživí, stáří se sešli, různými vadami tělesnými nebo duševními postižení — (slépí, hluchoněmí, zmrzačení, choromyslní, šílení, blbí atd.) — dále invalidní nebo bez své viny nezaměstnaní, jakož i nedospělí, osiřelí, zanedbaní vychováním, všelijak společensky pokleslí atd. bývají vydržováni buď z dobrovolných příspěvků nebo z prostředků veřejných (ve veřejných humanitních ústavech). Arci v novějších dobách se velké části těchto potřebných ujala sociální péče organizovaná a udržovaná povinnými příspěvky jednotlivých podniků, v nichž se podobní poživatelé důchodů stali potřebnými a k vlastnímu vydržování nezpůsobilými. Tím částečně tyto důchody lze započítavati jako provozní náklad jednotlivých podniků a sice v té formě, že se účtují buď jako příspěvky pojistné (při sociálním pojišťování povinném nebo dobrovolném) nebo jako náklad sociálních zařízení podnikových, nebo je částečně uhrazují premiemi, strhovanými ze mzdy (nebo ze služného) sami budoucí (eventuelní) jich poživatelé.

6. Všechny tyto vylčené kategorie důchodů,*¹⁾ které liberální theorie šmahem prohlašovala za odvozené z t. zv. „původních“ důchodů těžebních, mají své určité společenské oprávnění a společenským tlakem nabyly často dosti znatelné přednosti neb aspoň určité nepopíratelné váhy proti důchodům těch lidí, kteří v jistém podniku těžebním jsou přímo účastněni buď jistými právními vztahy (vlastnickými nároky a úvěrními smlouvami) nebo vlastní přímou činností. Jak i tato vlastní činnost přímo účastněných může býti někdy minimální a jak její oprávnění důchodové se může odvozovati ze zcela jiných (společenských) příčin, nežli které jsou směrodatny pro vlastní podnikové provozování, lze poznati ze značných důchodů mnohých řídicích osob ve společenských podnicích. Osoby ty často bývají volány do správních nebo dozorcích rad nebo do jiného zastoupení jenom pro své (mimo podnik nabyté) společenské postavení nebo pro své vlivné veřejné styky, aniž se vůbec nějak potřebují činně provozu podnikového účastniti. [Uvedeny byly již příklady, kterak šlechtické tituly nebo domnělý vliv nějakého bývalého vysokého veřejného zřízence byly dostatečným důvodem — v podstatě jen reklamním vnadidlem, — aby někdo byl skvostně placeným členem v řízení akciové společnosti bez jakékoli skutečné vlastní osobní způsobilosti a bez skutečné podnikatelské činnosti. Různé takové dů-

*¹⁾ O nich bylo ostatně obšírněji už promluveno při rozborech o ceně.

chodové sinekury bývají dosti hojné a zajisté je nelze řaditi mezi důchody plynoucí z podnikatelské funkce (vlastní), nýbrž vyplývají ze sociálního vlivu a z postavení poživatelova. Někdy přímo takové společensky vynikající osoby výslovně z veškeré vlastní účasti v provozu bývaly vyloučeny a měly jen zakryti svým jménem všeliké nepěkné a veřejnosti se štítící machinace.]

7. Za důchody *přímo z provozu podnikatelského* plynoucí všeobecně považovaly se uvedené již: *a) důchody pozemkové* a vůbec *rentové*, *b) důchody kapitálové* (úroky z podnikatelských kapitálů vlastních i uvěřených), *c) důchody lidí* svou činností osobní v *podniku zaměstnaných*, *d) podnikatelský důchod vlastní* (za organisování a risiko podniku).

Ale ani pro všechny tyto důchody nelze stejným způsobem připustiti, že by *plynuly přímo z prostředků a z činnosti těch osob, kterým se jich dostalo*. Zde rovněž o existenci a zvlášť o velikosti důchodů těch rozhodují také *příčiny a poměry sociální mimo a vedle podnikového provozování* působící.

Na př. pozemkové důchody (i jiné rentové důchody) založeny jsou sociálním soužitím všeho obyvatelstva, které jest na plodiny z určité půdy nebo na jiné upotřebení jejího povrchu (nebo na jisté monopolické výhody podnikové) odkázáno. Toto obyvatelstvo teprve svým oceňováním dodává vlastníkům pozemků (i jiných rentových podniků) jistý důchod. Stejně důchodů akcionářských (podnikatelských), které bývají jistě odchylné od běžných důchodů věřitelských, se velmi často nabývá pouhou *konjunkturou úplně neodvislou od jakéhokoli umění provozovatelského*. Tím méně lze připustiti, že by vyplácená dividenda prýštila z nějaké činnosti nahodilého držitele akcie, jenž svůj podnikový podíl koupil pouze na chvilkovou spekulaci.

Ani důchod úrokový není přímým výtěžkem z provozu podnikového, nýbrž tkví ve všeobecných sociálních poměrech jistých lidských skupin, jak to naznačuje velmi různá výše míry úrokové v jednotlivých zemích, i ta skutečnost nepopíratelná, že na úrokovou míru působí veřejný úvěr a celé zákonodárství sociální a namnoze až v druhé řadě teprve skutečné poměry hmotného těžení. Ano úrokové důchody z kapitálů při provozu potřebovaných lze úplně vyloučiti, jak toho četné doklady jsou při podnicích veřejných, nebo při podnicích soukromých, které nějak ztroskotaly. Na kapitály mnohých veřejných podniků se často nížadné úroky ani neúčtují a jejich služby se podávají buď bez jakékoli úhrady speciální nebo s úhradou nekryjící nikterak povozních základů (na př. při veřejných komunikacích bezúplatných, nebo ve veřejném školství, na veřejnou kanalisaci a m. j.) Ba lze si zcela dobře mysliti sociální ukojování potřeb, při němž by použitým kapitálům se nedostávalo úroků vůbec a kde by kapitály ty dodávány i nahrazovány byly povinnými příspěvky příslušníků určitého sociálního společenství. [Takové hospodaření je ostatně možné i v soukromých stycích, na př. ve spolecích vůči členům jejich].

Také důchody *mezdni* nelze vždy od ostatních důchodů patrně rozlišiti, jelikož podle vyložených již faktů často splývají s různými jinými všelikými důchody těžebními (rentovými, kapitálovými i podnikatelskými) neb i s ostatními důchody netěžebního rázu (z liberálních zaměstnání).

8. Každý společenský celek (nebo i jednotlivci) hledí však svými dočasnými důchody uhradit nejen běžné a přítomné potřeby, nýbrž právě moderní soužití čím dále tím více vymáhá, aby se pamatovalo neustále i na potřeby budoucí. Tato *péče o budoucnost* projevuje však mocný svůj vliv skoro na všechny ostatní důchody jako kolektivní tak individuální; dává také navzájem podnět k novým druhům důchodů, které nesporně nejsou nijakým *přirozeným důsledkem* těžební činnosti nebo podnikatelského provozu. Opatření pro budoucnost v soukromých podnicích nebo v jiných soukromých zařízeních jeví se na př. rezervováním určitých částí výtěžků pro možné budoucí příhody, ztráty nebo nebezpečí. Po případě se také ukládají jisté části výtěžků, aby se pojistily jisté minimální důchody, kdyby se snad hospodářská nebo těžební způsobilost zhoršila, nebo kdyby se určitá vydání zvětšují atd., nebo při nenadálých posunech jmění následkem nepředvídaných konjunktur.

Tak vznikají v podnicích (nebo i v domácnostech soukromých) jisté rezervy jako: reserva pro možné ztráty, pro odpisy nedobytných pohledávek, pro možné znehodnocení jmění (rezervy kurzových ztrát, rezervy na poklesnutí cen, odpisy na mimořádné opotřebenosti); rezervy ziskové, aby se mohly jisté požitky vlastníkům podniku také tehdy vypláceti, kdyby zisku na nějaký přechodní čas nebylo, nebo kdyby byl zisk nepatrný, rezervy závodního kapitálu pro případ, že by hodnota jeho klesla; rezervy pro pensijní zaopatření zřízenců nebo pro zaopatření při neschopnosti k výdělku; rezervy daňové, atd. [O všech těchto rezervách bylo již vykládáno]. Pro tyto jednotlivé účely mohou si jednotlivé domácnosti částky důchodů (nebo i díly přebytečného jmění a z kapitálů) ukládati jako úspory na úvěr nebo na pojišťování. Všelikými rezervami a úsporami neodvislými jinak přímo od speciálních oborů těžebních měnívá se ovšem přímo i nepřímo výše různých důchodů kapitálových i osobních a tím zase nové důležité příčiny mimotěžební se uplatňují při stanovení a rozlišování jednotlivých důchodů.

Tato opatření pro budoucnost však přejímají částečně také veřejná hospodářství nebo organizace vytvořené po způsobu veřejných hospodářství. To jsou jednak známé již různé způsoby veřejné sociální péče, jednak bývají to různé investice veřejných podniků nebo ústavů a zařízení všelikých. Sem patří zvláště také *meliorace soukromé i veřejné, regulace, stáby ochranné, všeliké různé druhy pojišťování soukromého, ale i všechny druhy veřejného jmění úkojného, pořízovaného z veřejných důchodů*. [Domanium úkojné, jak ve finanční vědě se nazývá, které se přenechává příslušníkům veřejných hospodářství k bezúplatnému používání nebo dává se jim ho používat jen za úhradu neúplnou, částečnou].

Z vypočtených kategorií všelikých důchodů a z jich vzájemného poměru k sobě, jakož i z velmi patrných jiných průřezných vlivů sociálních, zde podrobně ani nevytčených, dostatečně vyniká pravda, jak bylo by jednostranným počínáním, kdyby se chtěly všechny důchody pouze z výrobních poměrů vyvozovati. Výrobní technika jest pouze určitým — sice velmi důležitým *zlomkem* — ale přece *jen zlomkem* veškerých sociálních základů, z nichž jednotlivé důchody jak indivi-

duální tak kolektivní vyvěrají a se utvářejí. Zároveň jest viděti, že vše to, co působí na proměny cen (hodnot společenských) jednotlivých úkojů lidských, jest zároveň také příčinou změn a pošnutí v důchodech. Jest zřetelno z toho jak důchody i ceny úkojů jsou veličiny velmi úzce sociálně spolu spjaté. Ceny podmiňují velikost důchodů, ale i výše důchodů zároveň rozhoduje navzájem o cenách všelikého zboží i všelikých požitků ostatních. To ostatně vyniklo již z výkladů s těmito úplně skoro souběžných, jak byly podávány o hodnotě a cenách.

40. Rentové důchody. [Kritika Ricardovy theorie renty pozemkové. Rentové důchody kromě pozemkové renty. Sociální původ a tvoření rentových důchodů.]

Při rozboru kalkulace bylo vykládáno o Ricardově nauce *renty pozemkové*. — Ricardo a jeho pozdější stoupenci mimo jiná opomenutí přehlíželi: 1. že *rentové důchody nikterak se neomezují toliko na pozemky*; 2. že *nemají objektivního podkladu vůbec, že jich nelze promítati do určitých konkrétních vlastností věcných, nýbrž že jsou výsledkem určitých sociálních styků a zařízení v jednotlivých skupinách lidských*; 3. že *tedy nemají věcné zvláštní trvalosti, že se mění úplně shodně se svými základy sociálními*.

Rentové důchody dává každý podnik, jehož *provozní náklady jsou trvale nižší nežli náklady ostatních soutěžících podniků*, pokud tyto soutěžící podniky jsou ještě nutny pro náležité ukojování potřeb v jistém sociálním celku; pokud totiž účinná poptávka ještě kryje další vyšší náklady nad náklady podniků příznivěji situovaných. Sociální nezbytnost podniků s vyššími těžebními náklady jest pak dostatečně prokázána tím, že se jejich zvýšené provozní náklady ochotně uhrazují náležitou poptávkou a zvýšenými cenami odbytovými. Jsou tedy renty důchody rozdílovými, které vyplývají z různé velikosti provozních nákladů pro tytéž nabízené úkoje. Jistě není jejich příčinou sama objektivní povaha jejich zdrojů, nýbrž to, že v *jistých společnostech* nebo za určitých okolností nestačí k ukojení všech potřeb podniky s menšími provozními náklady, i že je nutno k nim přibrati další podniky, jejich vyšší náklady bývají dostatečně ukryty silnou i naléhavou (účinnou) poptávkou. [Ta účinná poptávka je arci zároveň podmíněna výškou a rozdělením všelikých nejrozmanitějších důchodů v určité společnosti.] —

Ricardo i jeho následovníci tyto rozdílové důchody promítali jen do *objektivní povahy půdy* i přehlíželi, že renty ty naprosto nejsou přirozeným plodem samých pozemků rodičích, nýbrž že především vznikají *toliko výhodnými cenami* pro některé podnikatele, i že ceny zase jsou výsledkem společenských lidských zařízení a poměrů. *Pozemky jakkoli úrodné a plodné nedávají nijaké renty, když jejich výtěžky nelze odbýti za určité ceny*. [Půdy, na kterých rozbujely nedostupné pralesy v Brasílii nebo v poríčí Konga, jsou nad vše pomyslení plodné; ale dříví a jiné plody z pralesů těch *nelze zpeněžit* a proto jsou bez renty (ano úrodnost půd těch svým neprostopupným rostlin-